

Obrady rozpoczęte następnego dnia otworzył czołowy badacz chemicznej struktury bursztynu prof. dr C. W. Beck (Nowy Jork) referatem o przyrodniczych problemach związanych z handlem bursztynem. W rezultacie przeprowadzonych ponad 5000 analiz spektroskopowych bursztynu ze złóż geologicznych i stanowisk archeologicznych okazało się, że 97,5% z nich jest pochodzenia bałtyckiego, podczas gdy pozostałe 2,5% przypada przeważnie na próbki, które utraciły swe właściwości na skutek zwietrzenia lub niewłaściwych zabiegów konserwacyjnych. Duże zainteresowanie wywołało oświadczenie prelegenta, że przy Union Internationales des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques powstała komisja do badań nad bursztynem, która ma przygotować Corpus Sucinorum Veterum, czyli inwentarz i analizy wszystkich pradziejowych bursztynów Europy.

Wiele dalszych referatów dotyczyło problematyki bursztynu w późnym okresie epoki brązu i początkach epoki żelaza, chociaż nie we wszystkich prelekcjach kwestia ta znalazła wyraz. Dr F. Köszegi (Budapeszt) wyraził pogląd, że do powstania kultury pól grzebalnych przyczynił się udział ludów północnych w wojnie trojańskiej. Dr G. Vékony (Budapeszt) zebrał różne hipotezy na temat pochodzenia i języka Venetów oraz ich związków z kulturą pól grzebalnych, a także z handlem bursztynem. Dr T. Kemenczei (Budapeszt) przedstawił chronologię skarbów z późnej epoki brązu w świetle kontaktów z Południem. C. Weber (Frankfurt n.M.) omówił występowanie brzytwy o jednym ostrzu we wschodniej części Europy Środkowej w końcu epoki brązu oraz ich związki z północną Italią. Dr E. Petres (Székesfehérvár) na podstawie analizy skarbu z Nadap (kom. Fejér) zaprezentowała nowe dane do rozprzestrzenienia obronnych części uzbrojenia (pancerze, nagolenniki) w końcu epoki brązu w Kotlinie Karpackiej, w tym zwłaszcza na terenie zachodnich Węgier. Szczególnie interesujące było wystąpienie dr. G. Bán-di, który uściślił datowanie i przedstawił nową interpretację słynnego złotego diademu z Velem Szent Vid. Datowany na fazę BD-HaA 1 (wg Reinecke), był atrybutem kobiet pochodzących z najwyższej warstwy głównych ośrodków rzemieślniczo-handlowych i politycznych. Różne formy wymiany dóbr we wczesnym okresie epoki żelaza były przedmiotem rozważań prof. dr. G. Kossacka (Monachium). Prof. dr T. Malinowski (Słupsk) podsumował swoje badania nad zagadnieniem eksportu bursztynu z wybrzeży Bałtyku w pierwszych okresach epoki żelaza. Kontrowersyjny był natomiast referat dr. O. Trogmayera (Szeged), który próbował utożsamić ludność kultury Bosat w południowej Baczce i w Banacie ze scytyjskim plemieniem Syginnów. M. Fekete (Szombathely) zebrała dane świadczące o handlowych i kulturowych związkach pomiędzy Picenum a plemionami zamieszkującymi południowe i wschodnie Alpy w końcu epoki brązu i w okresie halsztackim. Wzdłuż wybrzeża północnego Adriatyku, a następnie drogą bursztynową przybywały m. in. importy greckie. Dr T. Kovács (Budapeszt) zademonstrował znaną w 1981 r. dużą, bogato ornamentowaną sprzączkę brązową pochodzenia południowego, datowaną ogólnie na I tys. p.n.e. Dr E. Patek (Budapeszt) omówiła stan badań nad halsztackimi paciorkami szklanymi ze zwartych zespołów archeologicznych na terenie zachodnich Węgier. Kontakty etrusko-celtyckie przez przełęcz alpejskie były przedmiotem referatu prof. dr. B. Bouloumié (Puyricard). Jego zdaniem w kontaktach tych dużą rolę odgrywał eksport etruskiego wina do środkowej i północno-zachodniej Europy. Prof. dr J. Bouzek (Praha) scharakteryzował ogólnie napływ antycznych importów na tereny obecnej Czechosłowacji w I tys. p.n.e. Uwydatnił szczególnie duże ich nagromadzenie na terenie *oppidum* w Stradonicach, które było ważnym ośrodkiem celtyckim na szlaku bursztynowym. Dr M. Szabó (Budapeszt) przedstawił kontakty pomiędzy Picenum a Kotliną Karpacką w VI-IV w. p.n.e.

Przejściu od starszej epoki żelaza do pierwszych wieków n.e. poświęcony był

referat dr. T. Kolníka (Nitra), który podkreślił rolę obszaru Słowacji w kontaktach Północ—Południe od końca okresu halsztackiego do końca okresu cesarstwa rzymskiego. Prof. dr J. Wielowiejski (Warszawa) uzasadnił na podstawie źródeł pisanych i archeologicznych tezę, że przesunięcie się głównego szlaku bursztynowego z Czech i środkowego Śląska ku wschodowi na tereny Moraw i Górnego Śląska nastąpiło w 3 ćw. I w. Rola Akwilei w obróbce i handlu bursztynem znalazła naświetlenie w referacie dr. M. Pasquinucci (Piza). Szczególnie interesujące było wystąpienie dwóch młodych archeologów węgierskich: V. Cserményi (Szombathely) i dr E. Tóth (Budapeszt), którzy przedstawili wyniki swoich badań terenowych nad przebiegiem drogi bursztynowej od granicy z Jugosławią aż do rejonu Szombathely. Niektóre dobrze zachowane odcinki mają nawierzchnię zwirową szerokości 5-7 m i zachowaną wysokością 50 cm. Największym osiągnięciem było odkrycie trzech umocnionych posterunków strzegących drogi. Na terenie jednego z nich w Katafa znaleziono skarb 18 zwiniętych w rulon złotych monet rzymskich od Nerona do Marka Aureliusza. Dr E. Bónis (Budapeszt) zademonstrowała złożone przeważnie z wyrobów italskich wyposażenie grobu o ścianach pokrytych malowidłami, odkrytego w Rábokovácsi koło Szombathely. Zmarły, pochowany według rytuału italskiego, był prawdopodobnie właścicielem willi.

Cennym wkładem do problematyki romanizacji zachodniej części Pannonii, której oś stanowiła droga bursztynowa, były dwa referaty epigraficzne. Prof. dr A. Mócsy (Budapeszt) wykazał, że dekurion miasta Salla (obecnie Zalalövö) — badanego przez zespół archeologów węgierskich pod kierunkiem referenta — był członkiem znanego rodu ze stanu rycerskiego z Afryki. Odczytany pod nieobecność autora referat dr. J. Fitza (Székesfehérvár) dotyczył innego znakomitego rodu Prastinae Messallini.

W końcowej fazie kolokwium obrady skoncentrowały się wokół niektórych zagadnień okresu późnoantycznego. Niespodziewanie liczne odkrycia północnoafrykańskich naczyń *terra sigillata* w Pannonii były przedmiotem wystąpienia dr. D. Gablera (Budapeszt), który uznał ich import, łącznie z ceramicznymi lampami, za przejaw kontaktów handlowych prowincji rzymskich nad środkowym Dunajem z Afryką w 2 poł. IV i w pocz. V w. Związki handlowe Pannonii ze światem śródziemnomorskim, a zwłaszcza z Italią, miały jednak znacznie szerszy zasięg, aniżeli można wnioskować z klasycznych źródeł archeologicznych. Wykazał to na podstawie materiałów kostnych archeozoolog dr S. Bökönyi (Budapeszt), którego zdaniem pewne gatunki bydła i owiec hodowane w Pannonii były pochodzenia italskiego; z kolei na terenie północnej Italii stwierdzono niektóre gatunki zwierząt hodowlanych pochodzenia pannońskiego. Szerszą problematykę późnoantycznego handlu na podstawie *Expositio totius mundi et gentium* — zachowanej geografii handlowej z IV w. — przedstawił dr H. J. Drexhage (Münster). Archeologiczne dane o kontaktach Północ—Południe nie znalazły w tym dziele odzwierciedlenia, co wynikało zapewne stąd, że jego autor nie znał prowincji naddunajskich z autopsji. Wywołało to wśród uczestników konferencji żywą dyskusję na temat różnej wartości źródeł pisanych i archeologicznych oraz technicznych możliwości ówczesnego handlu, a także jego kosztów przecenianych przez niektórych historyków. Ostatni referat dr S. Soproni (Budapeszt) wskazał na wiele danych świadczących o kontynuacji handlu bursztynem w IV i V w. za pośrednictwem dwóch ośrodków naddunajskich: Carnuntum i Commercium (burgus na przedpolu twierdzy Cardelaca koło Tokod), powiązanych z funkcjonującymi nadal głównymi drogami rzymskimi.

Zamykając obrady dr G. Bándi oświadczył, że wszystkie referaty zostaną opublikowane jeszcze w 1982 r. w osobnym tomie rocznika „Savaria”.

Podczas trwania konferencji zorganizowano dwie wycieczki po okolicy. W Kő-

szeg, pięknie odbudowanym zabytkowym miasteczku nad granicą austriacką, zapoznano się w lokalnym muzeum ze specjalnie przygotowaną wystawą zabytków bursztynowych z różnych części Węgier. Na mapach ilustrujących przebieg szlaków bursztynowych w różnych okresach uwzględniono m.in. wyniki nowych badań polskich nad przebiegiem głównego szlaku w czasach cesarstwa rzymskiego. Specjalnie wydany katalog umożliwił orientację w 213 zabytkach pochodzących z 13 muzeów. Uczestnicy kolokwium zwiedzili też zabytkową aptekę z XVIII w., a na jej dziedzińcu wysłuchali koncertu muzyki barokowej w wykonaniu amatorskiego zespołu z Szombathely. W drodze powrotnej pokazano we wsi Čak skansen złożony z osiemnastowiecznych chłopskich tlozni i piwnic do przechowywania wina. Druga wycieczka do znanego stanowiska Velem Szent Vid miała już charakter ściśle archeologiczny. Zapoznaliśmy się z topografią tego górskiego *oppidum*, które trwało od późnej epoki brązu do końca okresu lateńskiego, oraz z prowadzonymi obecnie pracami wykopaliskowymi.

Po zakończeniu kolokwium jego uczestnicy zwiedzili Savaria Muzeum w Szombathely, gdzie urządzono wystawę ukazującą najnowsze odkrycia archeologiczne na terenie komitatu Vas, oraz słynne zrekonstruowane sanktuarium Izidy z końca II w. Szczególnie interesujące było zapoznanie się z zachowanymi pozostałościami rzymskiego węzła drogowego: odcinka drogi bursztynowej, początkowej partii drogi do miasta Sophianae (Pécs), oraz budynku stacji celnej połączonego z zajazdem dla podróżnych i pracownią garncarską. Prowadzone w jego sąsiedztwie od wielu lat badania archeologiczne odsłoniły m.in. pozostałości rezydencji cesarskiej z IV w.

Jako pierwsze większe międzynarodowe spotkanie na temat kontaktów Północ—Południe kolokwium to niewątpliwie spełniło swoje zadanie. Uczestnicy mieli okazję przedstawić osiągnięcia różnych krajów i dyscyplin nie tylko w badaniu problematyki handlu bursztynem, lecz także towarzyszących mu kontaktów kulturowych. Z natury rzeczy największe możliwości zaprezentowania wyników badań mieli badacze węgierscy. Zdecydowało to, że problematyka kontaktów znalazła znacznie pełniejsze naświetlenie wzdłuż drogi bursztynowej na południe od Dunaju, aniżeli na stanowiącym jej przedłużeniu szlaku bursztynowym na północ od tej rzeki. Dlatego byłoby rzeczą pożądaną zrównoważenie w przyszłości tej jednostronności przez zorganizowanie analogicznej konferencji w którymś z ośrodków na szlaku bursztynowym pomiędzy Dunajem a Bałtykiem.

Jerzy Wielowiejski

*Akc. 6/84 k.p.
23. I. 84*